

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۳۰

فصلنامه دانش امنیتی

سال سوم * شماره نهم * بهار ۱۳۹۸

حقوق زندانیان جرایم امنیتی در ایران و اسناد بین المللی

جمال بیگی*^۱

حمید آشنا^۲

کیوان حیدرنژاد^۳

چکیده

گاهی در اصلاح امور یک جامعه لازم است با قانون شکنان و متعديان به حقوق ديگران برخورد قانونی صورت پذیرد، تا جایی که حتی ممکن است منجر به مجازات این افراد به طریق سلب آزادی شود. در این راستا مقررات بین المللی و قوانین داخلی از جمله قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که بر گرفته از شرع مقدس اسلامی است بر حفظ کرامت انسانی و حقوق این افراد در بازداشتگاه و زندان، ترتیباتی را قائل شده اند که رعایت این حقوق لازم و ضروری می باشد و برای ناقضان این حقوق ضمانت اجراهایی در نظر گرفته اند. یافته های این پژوهش حکایت از آن دارد که در اسناد بین المللی به خصوص اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ میلادی به صورت ضمنی به اقسام حقوق مدنی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی تمامی انسان ها حتی زندانیان اشاره شده است. در تصویب مقررات داخلی اعم از قانون اساسی و قوانین عادی نیز به آموزه های حقوق بشری توجه داشته که به عنوان مثال به موضع حقوق بشری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و آیین نامه مصوب ۱۳۸۵ ناظر بر اداره ی بازداشتگاه های امنیتی اشاره می نماید. نتایج این تحقیق مبین این است که عدم رعایت حقوق مادی و معنوی زندانیان در درون یک محیط بسته همانند زندان، می تواند آسیب های جبران ناپذیری به فرد زندانی و یا حتی مسئولان زندان وارد کند. با دقت نظر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قوانین عادی به

۱. * (نویسنده مسئول) استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران

jamalbeigi@iau-maragheh.ac.ir

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد، رشته فقه و حقوق جزا، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران

Hamid_Ashena_Law@yahoo.com

۳- دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران

Keyvan_heidarnejad@yahoo.com

ویژه آیین نامه اداره بازداشتگاه های امنیتی می توان گفت که در تدوین و تنسيق مقررات داخلی ایران به خصوص آیین نامه، به آموزه های حقوق بشری توجه شده است.

کلید واژه ها: بازداشتگاه امنیتی، حقوق زندانیان، جرایم امنیتی، مقررات ایران، اسناد بین المللی

امروزه در حوزه های گوناگونی که در عرصه علوم اجتماعی و به خصوص جامعه شناسی گشوده شده است، شاید یکی از پرکارترین و در عین حال نیازمندترین این حوزه ها، مسائل دنیای بزه، بزهکاری و انحراف باشد. واقعیت ها نشان از نیاز جوامع به مکان هایی دارد که بتواند برای مدتی افراد ناسازگار و نابهنجار را جدای از جامعه نگه دارد، به خصوص زندانیان سیاسی و امنیتی که شرایط خاص خود را از لحاظ نگهداری و وضعیت اسکانشان در زندان دارا هستند و تمهیداتی بیاندیشد که زندانیان عادی اصلاح شده و سالم به جامعه باز گردند و از میزان خطر برخی از زندانیان امنیتی که برای فضای حاکمیتی و عمومی کشور امکان تاثیر مخرب دارند و احتمال ضربه دیدن نظام حکومتی از قبل آنان وجود دارد از بین برود. یافتن پاسخی مناسب، کارآمد و موثر در برابر جرایم ارتكابی افراد، همواره یکی از دغدغه های اصلی بشر بوده است و مروری بر تاریخ کیفرها نشان می دهد که انسان ها در این زمینه تجربه هایی متنوع، گسترده و گاه دهشتناک را پشت سر نهاده اند. اما امروزه بسیاری از کیفرهای کهن که روزگاری رواج داشته اند تنها نامی باقی مانده است و برخی از این گونه کیفرها نیز که هنوز در پاره ای از نظام های کیفری کاربرد دارند، در پرتو کیفری که از دو سه سده پیش به این سو، سیطره خود را به عنوان گسترده ترین و رایج ترین شکل مجازات دهی بزهکاران، بر نظام های عدالت کیفری اکثر کشورهای جهان گسترانیده است، تا حدود زیادی رنگ باخته اند (ماسوری، ۱۳۹۲، ص ۳). سازمان ملل متحد به شیوه ی رفتار با انسان ها، از جمله رفتار با افرادی که در حبس به سر می برند، توجه نشان می دهد. به همین دلیل، سازمان مذکور چندین ابزار حقوقی بین المللی در اختیار گرفته است که هدف آن ها حفاظت و تضمین حقوق بشر و آزادی های بنیادی در درون زندان ها می باشد.

طرح مساله

گاهی در اصلاح امور یک جامعه لازم است با قانون شکنان و متعدیان به حقوق دیگران برخورد قانونی صورت پذیرد، تا جایی که حتی ممکن است منجر به مجازات این افراد به طریق سلب آزادی شود. در این راستا مقررات بین المللی و قوانین داخلی از جمله قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که برگرفته از شرع مقدس اسلامی است بر حفظ کرامت انسانی و حقوق این افراد

در بازداشتگاه و زندان، ترتیباتی را قائل شده اند که رعایت این حقوق لازم و ضروری می باشد و برای ناقضان این حقوق ضمانت اجرایی در نظر گرفته اند. در کنار سازمان های بین المللی از جمله سازمان ملل متحد باید توجه کرد که حقوق داخلی هر کشور نیز در مقابل پدیده مجرمانه در درون مرز های آن کشور عکس العمل نشان می دهد و ضمانت اجرایی نیز در مورد آن در نظر می گیرد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

از زمان ظهور دادگستری عمومی و تفویض قدرت عمومی بر نهاد های دولتی و توجه و شناخت هر چه بیشتر شخصیت متهم در طول فرایند رسیدگی تا زمان احراز مجرمیت وی و تبدیل شدن وی به مجرم در کنار شخصیت بزه دیده از جرم، همواره حقوق عامه و خاصه زندانیان مد نظر بوده است خواه این شخص با اتهامی ساده روانه ی زندان شده باشد و خواه به دلیل ارتکاب جرمی سنگین. با این حال ضرورت شناخت حقوق زندانیان برای دولت موجب کنترل بهتر محیط زندان و هم چنین باعث بهبود روند قانون گذاری کیفری در کشور با تکیه بر ضرورت ها و موانع موجود، خواهد شد. توجه به حقوق زندانیان امروزه یکی از بحث های مهم آیین دادرسی و قوانین مربوطه در حیطه ملی و بین المللی از منظر حقوق بین الملل بشر می باشد که تمامی دولت ها با توجه به اسناد و قوانین موجود باید در جهت رعایت آن کوشش کنند و زمینه های لازم را فراهم آورند. اهمیت و ضرورت وجود این قوانین حمایتی در خصوص زندانیان جرایم امنیتی از نظر ایجابی و حتی سلبی تا جایی است که حتی در راستای اهداف دولت ها در تنظیم مقررات مربوطه می تواند ایفای نقش نماید و این که جدا سازی این زندانیان از سایر گروه های دیگر در محیط زندان و وضع قوانین خاص در جهت اعمال حقوق خاصه این زندانیان در اهداف اصلاح گرایانه زندان تاثیر داشته و لذا دولت ها فقط در صدد اعمال تغییرات مورد نظر خود در جامعه و بر این افراد نباشند.

هدف، سوال و فرضیه تحقیق

هدف از این پژوهش، بیان شرایط و ضوابط بازداشتگاه های امنیتی و نیز حقوق متهمان از منظر مقررات داخلی و عرصه حقوق بشری و ارائه پاسخ مناسب در جهت شفاف سازی برخی ابهام های موجود در نحوه اداره این بازداشتگاه ها می باشد. این نوشتار در صدد پاسخ به این سوال

است که «آیا قوانین لازم الاجرای ناظر بر حمایت از حقوق زندانیان جرایم امنیتی در ایران، از اسناد بین المللی حقوق بشری تاثیر پذیرفته اند؟» نگرشی اجمالی بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قوانین عادی از جمله آیین نامه ی اجرایی بازداشتگاه های موقت، این فرضیه را اثبات می کند که تا حدودی مقنن ایران نیز به مثابه برخی از قانونگذاران ملی با تکیه بر آموزه های حقوق بشری برای حمایت از زندانیان جرایم امنیتی به حقوق مقرر در اسناد بین المللی توجه داشته است.

سوال اصلی

آیا زندانیان جرایم امنیتی به لحاظ ویژگی های حاکم بر این جرایم، برابر قوانین داخلی همانند سایر زندانیان از حقوق یکسانی برخوردارند؟

سوال فرعی

آیا در وضع این مقررات، مقنن ایرانی به اسناد بین المللی حقوق بشری، توجهی داشته است؟

فرضیه

با تصویب آیین نامه ی قانون و مقررات اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمین و تربیتی کشور در سال ۱۳۷۲ و آیین نامه ی اجرایی سازمان زندا نها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور در سال ۱۳۸۴ و هم چنین دو آیین نامه مهم از قبیل آیین نامه ی اجرایی بازداشتگاه های موقت مصوب ۱۳۸۵ و آیین نامه ی اجرایی نحوه ی تأسیس واحد های حمایت از حقوق شهروندی زندانیان مصوب ۱۳۸۵ نظام قانون گذاری و قضایی در ایران سعی در رعایت هرچه بهتر حقوق متهمین هرچند با وجود برخی نقاط قوت و ضعف) داشته است. کما اینکه با دقت نظر در نص این آیین نامه ها و قوانین موجود می توان بر تاثیر پذیری قوانین داخلی از قوانین بین المللی مخصوصا قوانین و اسناد مهم حقوق بشری تاکید نمود.

پیشینه تحقیق

با مروری بر پژوهش های انجام گرفته در سال های گذشته می توان به تحقیقات ذیل در این حوزه اشاره کرد:

میرخلف (۱۳۸۲) در مقاله خود با عنوان «حقوق زندانیان برای انعقاد عقود و معاملات و تنظیم اسناد» با ارئه گزارشی به بررسی حقوق زندانیان برای انعقاد عقود و معاملات و تنظیم اسناد می

پردازد، از آن جهت که از مسایلی است که نمایندگی های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور با آن سروکار دارند.

محمذنژاد (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان « حقوق زندانیان (محکومان) در آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور »، شیوه رفتار با انسان ها به ویژه محبوسان را از جمله مسایل مهم حقوق کیفری دانسته است. چرا که حقوق انسانی دارای حد و مرزی نبوده و لذا رعایت این حقوق در زندان نیز ضروری می باشد.

ابراهیمی (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی حقوق بنیادین زندانیان در زندان های جمهوری اسلامی ایران در پرتو مجموعه مقررات حداقل رفتار با زندانیان (RMT)» در پی یافتن پاسخی مناسب و کارآمد و موثر در برابر جرایم ارتكابی افراد بزهکار، دست یابی به حقوق بنیادین آن ها در زندان های جمهوری اسلامی ایران با نگاهی به مقررات حداقل رفتار با آن ها بوده است.

تسخیری (۱۳۹۲) در تحقیق خود با عنوان «حقوق زندانیان، مجله دین و قانون» اعتقاد دارد که علما بر مشروعیت و قانونی بودن زندان در اسلام اتفاق نظر دارند و زندان نمایانگر مجازاتی تعذیری و تادیبی است؛ به این معنی که باعث ادب شدن فرد مجرم گشته و او را از انجام دوباره جرم برحذر می دارد.

ماسوری (۱۳۹۲) در پژوهشی با موضوع «حقوق زندانیان در قوانین ایران و بین المللی» بیان می دارد که امروزه در حوزه های گوناگون که در عرصه علوم اجتماعی و به خصوص جامعه شناسی گشوده شده است شاید یکی از پرکارترین و در عین حال نیازمند ترین این حوزه ها مسایل دنیای جرم، بزهکاری و انحراف می باشد.

روش تحقیق

در این پژوهش سعی شده است با نگرشی اجمالی بر حقوق متهمان و محکومان جرایم امنیتی در اسناد حقوق بشری؛ مقررات داخلی ایران از جمله آیین نامه اداره بازداشتگاه های امنیتی مصوب ۱۳۸۵/۰۸/۳۰، از حیث وضعیت افرادی که به دلایل گوناگون امنیتی در این محیط به سر می برند، به روش توصیفی و تحلیلی واکاوی شود.

ادبیات تحقیق

در هر پژوهشی اصطلاحات و مفاهیمی وجود دارد که به جهت دارا بودن بار معنایی خاص به عنوان واژه های کلیدی محسوب می گردد که لازم است تا مفهوم آن به درستی تبیین گردد. در این مبحث ابتدا ضمن بیان مفهوم شناسی این لغات، مختصری در خصوص بازداشتگاه های امنیتی توضیح داده خواهد شد.

الف: بازداشت

بازداشت در لغت به معنی منع، ممانعت، توقف، حبس، از حرکت بازداشتن، در جایی واداشتن، ضبط کردن (عمید، ۱۳۶۲: ۲۲۷). و از نظر اصطلاحی منظور از توقیف یا بازداشت را، سلب آزادی بیان کرده اند.

ب: بازداشتگاه

بازداشتگاه از نظر لغوی به معنی محل بازداشت، زندان، جایی که کسی را موقتاً زندانی می کنند و از منظر قانون بازداشتگاه، محل نگهداری متهمانی است که با قرار کتبی مقام های صلاحیت دار قضایی تا اتخاذ تصمیم نهایی به آن جا معرفی می شوند (عمید، ۱۳۶۲: ۲۲۷) به عبارت دیگر، بازداشتگاه مکانی است که به طور موقت و به منظور نگهداری کوتاه مدت متهمان در مراجع انتظامی احداث گردیده است. با تصویب « قانون تبدیل شورای سرپرستی زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور به سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور » مصوب ۱۳۶۴، طبق بند الف ماده ی ۲ این قانون، اداره ی کلیه امور مربوط به زندان ها و بازداشتگاه ها به عهده ی سازمان زندان ها قرار داده شد، اما قانون فوق الذکر در این قسمت قابلیت اجرایی پیدا نکرد و در عمل بازداشتگاه های امنیتی و انتظامی به نحو مستقل اداره می شوند (کاویانی، بی تا: ۳۳۷-۳۳۵).

ج: بازداشتگاه های امنیتی^۱

بازداشتگاه امنیتی، محل نگهداری متهمانی است که به لحاظ حساسیت های امنیتی و نظامی و با قرار کتبی مقام های صلاحیت دار قضایی تا اتخاذ تصمیم نهایی به آن جا معرفی می شوند و تحت

^۱ این نوع بازداشتگاه ها به موجب آیین نامه اجرایی نحوه اداره بازداشتگاه های امنیتی مصوب ۱۳۸۵/۰۸/۳۰ ریاست محترم قوه قضائیه ایجاد و برای اولین بار وارد مقررات ایران گردید.

نظر سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور که در این آیین نامه به اختصار سازمان نامیده می شود اداره خواهد شد (کرامت، ۱۳۹۰: ۱۲۱).

۵: مراکز امنیتی

مراکز امنیتی، سازمان ها و نهادهایی هستند که حسب قانون وظایف خاصی در جهت تأمین امنیت کشور بر عهده دارند و شامل وزارت اطلاعات، اطلاعات سپاه پاسداران، اطلاعات نیروی انتظامی و سازمان های حفاظت اطلاعات نیروهای مسلح می باشد (کرامت و جعفریان، ۱۳۹۲: ۷۵-۵۳).

۵: زندان

تنها مستندات قانونی موجود در خصوص زندان و تعریف آن، آیین نامه و مقررات زندان هاست که در این آیین نامه آمده است: «زندان محلی است که در آن محکومانی که حکم آنان قطعی شده است با معرفی مقامهای صلاحیتدار قضایی و قانونی برای مدت معین یا به طور دایم به منظور تحمل کیفر، با هدف حرفه آموزی، باز پروری و باز سازگاری نگهداری می شوند». با عنایت به مفاهیم بالا بهتر است که برخی از حقوق عامه و خاصه زندانیان نیز مورد بررسی قرار گیرد تا سپس به بحث اصلی که همانا نقد و بررسی آیین نامه فوق الذکر است پرداخته شود.

حقوق زندانیان جرایم امنیتی در اسناد بین المللی

در اسناد بین المللی همواره توجه به کرامت انسانی و گسترش این طرز تفکر مورد تاکید قرار گرفته است که در تدوین اکثر میثاق نامه ها، اعلامیه ها، پروتکل ها و... در سطح بین المللی مورد توجه و نگارش قرار گرفته است. مطابق این برداشت، همه انسان ها صرف نظر از مجرم یا غیر مجرم بودن آن ها و یا حتی بدون توجه به برخی ویژگی های اکتسابی و انتسابی ایشان همانند نوع نژاد، دین، جایگاه اجتماعی و ... باید مورد احترام باشند لذا انجام هرگونه رفتار یا اعمال خشونت آمیز تحقیر کننده و معارض با شئون انسان نسبت به انسان ها امری مذموم و نکوهیده می باشد (بی نا، ۱۳۸۵: ۱۷-۱۰).

اسناد حقوق بشری ناظر بر حقوق عمومی زندانیان

حقوق جهانی بشر هیچ حد و مرزی به نام زندان نمی شناسد و این حقوق شامل حال تمامی افراد بازداشت شده و زندانی نیز می باشد. حقوق اساسی انسانی توسط قوانین و مقررات بین المللی تضمین شده اند. مهم ترین متون در این راستا عبارتند از: اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین المللی

حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه شکنجه و مجازات‌ها و رفتارهای خشن، غیر انسانی و تحقیرآمیز. باید دانست که حبس و زندان افراد ضرورتاً مسئله حقوق بشر را پیش می‌کشد. شخص به زندان نمی‌رود تا در آنجا تحت آزارهای دیگری قرار گیرد، بلکه فقدان آزادی به خودی خود همان مجازات تلقی می‌شود. از لحاظ موازن حقوق بشر حقوق زندانیان بر یک رشته پیمان‌ها و کنوانسیون‌ها متکی است که ارزش آنها با ارزش مقررات بین‌المللی مساوی است و نحوه به کار بستن این پیمان‌ها در مجموعه مقررات حداقل سازمان ملل متحد برای رفتار با زندانیان یا همان قواعد RMT مشهود و مشخص شده است. مهم‌ترین و عمده‌ترین حقوق زندانیان به اختصار بدین شرح است: حق حیات و بهره‌مندی از احترام به حیثیت انسانی، حق محفوظ ماندن از شکنجه و رفتارهای خشن، حق بهره‌مندی از بهداشت، حق احترام به شأن انسانی، حق برخورداری از اجرای عادلانه قانون، حق برحذر بودن از بردگی، حق آزادی اندیشه، وجدان و مذهب، حق احترام به زندگی خانوادگی و حق شکوفایی فردی. با امعان نظر بر اسناد بین‌المللی مرتبط و متون معتبر حقوق بشری می‌توانیم حقوق بشر را به صورت زیر تعریف کنیم: «حقوق بشر مجموعه‌ای از قواعد و مقررات حقوقی بین‌المللی است که در همه زمان‌ها و مکان‌ها از مقام، منزلت، کرامت انسانی تمام افراد و یا گروه‌ها صرفاً به دلیل این که انسانند، در مقابل همه دولت‌ها حمایت می‌کند».

اسناد حقوق بشری که این موضوع را به صراحت مورد تأکید قرار داده‌اند به شرح زیر است:

الف: اعلامیه جهانی حقوق بشر

اعلامیه جهانی حقوق بشر را باید محصول تفاهم مشترک تمامی ملت‌های آزادی‌خواه نامید. این اعلامیه که در دهم دسامبر ۱۹۴۸ میلادی به تصویب رسید، مشتمل بر یک مقدمه و ۳۰ ماده می‌باشد. به موجب این اعلامیه کلیه افراد بشر از نظر حقوقی و حیثیت برابر و متساوی به دنیا می‌آیند و باید با یکدیگر با روح برادری رفتار کنند. اگرچه اعلامیه مزبور اشاره صریح یا مستقیمی به حقوق زندانیان ندارد، با این حال، به دلیل مفاد آن از اطلاق و عمومیت برخوردار است و اقسام حقوق مدنی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی تمامی انسان‌ها حتی زندانیان را بیان نموده است، بسیاری از مواد آن با حقوق و امتیازات زندانیان نیز مرتبط می‌باشد که عبارتند از:

۱. ممنوعیت توقیف و بازداشت یا تبعید خودسرانه که در ماده ۹ اعلامیه آمده است؛
 ۲. ممنوعیت اعمال هرنوع شکنجه و رفتار خشن غیرانسانی و تحقیرکننده که در ماده ۵ اعلامیه آمده است؛
 ۳. برخورداری از حقوقی مانند حق تأمین اجتماعی، حق کار و بهره‌وری از دستمزد مساوی که در ماده ۲۳ اعلامیه آمده است؛
 ۴. حق آزادی عقیده، بیان، مذهب و تغییر مذهب که در ماده ۱۸ اعلامیه آمده است؛
 ۵. حق آموزش و پرورش که در ماده ۲۲ اعلامیه آمده است؛
 ۶. حق استراحت و تفریح و محدودیت کار که در ماده ۲۴ آمده است.
- از آن جا که موارد بالا زندانیان را از بقیه افراد انسانی جدا ننموده است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که ماده‌های مذکور به نحوی با حقوق زندانیان نیز مرتبط هستند.

ب: میثاقین

تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ به دلیل آن که فاقد قدرت اجرائی و ضمانت اجرائی کافی بود و صرفاً به عنوان یک قطعنامه آرمانی غیرالزام‌آور، به تصویب مجمع عمومی رسیده بود، بدین لحاظ همواره تصویب یک سند بین الملل تعهدآور در جهت تحقق اهداف و آرمان‌های منعکس در اعلامیه جهانی حقوق بشر، از جانب بسیاری از دولت‌ها احساس می‌شد، تا این که سرانجام در ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مشتمل بر ۳۱ ماده از مرز تصویب سازمان ملل متحد گذشت و در تاریخ ۱۹۷۶ قدرت اجرایی یافت. برخورداری از شرایط عادلانه و مناسب کار، حق تأمین اجتماعی، حق اشتغال، حق حمایت از خانواده، حق برخورداری از تسهیلات معیشتی مناسب، حق برخورداری از حمایت‌های اجتماعی و روانی، حق آموزش همگانی، حق مشارکت در حیات فرهنگی و نظایر آن به رسمیت شناخته شده است که به لحاظ کلی بودن مفاهیم آن می‌تواند در جهت تأمین منافع و حقوق زندانیان نیز مفید واقع شود.^۱ علاوه بر میثاق فوق، در ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ میثاق دیگری نیز تحت عنوان میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی طی قطعنامه شماره ۲۲۰۰ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل

^۱ یادآور می‌شود دولت ایران در مورخ ۱۳۴۷/۱/۱۵ این میثاق را امضاء و در تاریخ ۱۳۵۴/۲/۱۷ به تصویب مجالس داخلی به ویژه مجلس سنا، رسانید.

رسید که مشتمل بر ۵۳ ماده می‌باشد. در بند ۱ ماده ۲ این میثاق، بر ضرورت الزام و پای‌بندی دولت‌های عضو در خصوص رعایت حقوق انسان‌ها تأکید و تصریح شده است: دولت‌های طرف این میثاق متعهد می‌شوند که حقوق مذکور در این میثاق را در خصوص کلیه افراد مقیم در قلمرو حاکمیتشان بدون هیچ‌گونه تبعیض از قبیل: نژاد، جنس، زبان، مذهب، عقیده سیاسی، ثروت، نسبت با سایر وضعیت‌ها شمرده و تضمین کنند. برخلاف اعلامیه جهانی حقوق بشر که فاقد تضمین و ضمانت اجرائی الزام‌آورد بوده، میثاق اخیر دولت‌های عضو را موظف می‌کند حقوق اصلی و مهمی را که به تصویب رسیده است، با اتخاذ تدابیر قانونی و اجرائی در مورد تمامی افراد رعایت نماید و زمینه‌ها و بسترهای لازم را برای عملی ساختن این تعهدات فراهم آورند. در میثاق به مصادیقی از حقوق زندانیان به شرح ذیل اشاره شده است.

۱. منع شکنجه (ماده ۷)؛

۲. اجازه کار به زندانیان و محکومان (ماده ۸)؛

۳. رعایت احترام به شان انسانی حتی در مواقع سلب آزادی که فی نفسه مستلزم اعمال سیستم زندانبانی مناسب برای زندانیان است (ماده ۱۰)؛

۴. تسریع در دادرسی افراد بازداشتی (ماده ۹)؛

۵. حق جبران خسارت در مورد بازداشت غیر قانونی (ماده ۹)؛

۶. به کارگیری رژیم ویژه محاکمه و زندانبانی جوانان و نوجوانان با رویکرد اصلاحی- تربیتی و انسان‌مدار (ماده ۱۰).

ج: کنوانسیون بین‌المللی رفع هرگونه تبعیض نژادی

این کنوانسیون در سال ۱۹۶۵ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید و در خردادماه ۱۳۴۷ به تصویب مجمع سنای ایران و در مورخ ۱۳۶۷/۴/۳۰ از مرز تصویب مجلس شورای اسلامی ایران گذشت. ماده ۵ این کنوانسیون به حقوق زندانیان اشاره نموده است. حقوقی از قبیل حق بهره‌مندی از دادرسی منصفانه و عادلانه، حق امنیت شخصی و منع تجاوز، حق تابعیت، حق آزادی فکر، مذهب و عقیده، حق مسکن، حق استفاده از بهداشت عمومی، حق تحصیل و شرکت در فعالیت‌های فرهنگی و امثال آن در این مصوبه مورد اشاره قرار گرفته است.

حقوق خاصه زندانیان در اسناد بین المللی

علاوه بر اسناد مورد اشاره، در خصوص نحوه و استاندار سازی رفتار با زندانیان نیز از سال ۱۹۵۰ میلادی تاکنون تلاش های فراوانی از سوی مجامع بین المللی صورت پذیرفته که نتیجه آن تصویب قواعد و کنوانسیون های ویژه ای در این زمینه بوده است. اینک، برخی از مهم ترین این قواعد را به اختصار تشریح می نماییم.

الف: قواعد حداقل رفتار با زندانیان

مجموعه قواعد حد اقل رفتار با زندانیان طی قطع نامه شماره ۶۶۳ در تاریخ ۳۱ ژانویه ۱۹۷۵ میلادی به تصویب شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد رسید. در این مصوبه ضمن توصیه هایی درباره رفتار با زندانیان، از دولت ها نیز دعوت شده است که مجموعه قواعد رفتار با زندانیان را با نظر مساعد مورد قبول و اجرا و قرار دهند. در مقدمه این قطع نامه آمده است هدف از این قواعد تجسم جزئیات یک سیستم زندان نمونه نیست، بلکه منظور این است که با الهام گرفتن از عقایدی که معمولاً امروزه مورد قبول است، اصول و مقررات تشکیلات صحیح زندان و رفتار با زندانیان تشریح شود. مقررات و مواد مصرح در قطع نامه فوق به دو بخش تقسیم می شود: بخش نخست شامل مقررات مربوط به اداره عمومی نهادها و موسسات اجرای مجازات و شامل همه طبقات زندانیان اعم از کیفری، مدنی، بازداشتی، تأمینی و تربیتی می باشد. این موارد در مواد ۶ تا ۵۶ آمده است. اهم این موارد عبارتند از:

- ثبت مشخصات زندانی در دفاتر ویژه (ماده ۷)؛
- طبقه بندی زندانیان (ماده ۸)؛
- شرایط محل نگهداری زندانیان (مواد ۹ تا ۱۴)؛
- بهداشت شخصی زندانیان (مواد ۱۵ و ۱۶)؛
- پوشاک و وسائل زندانیان (۱۷ تا ۱۹)؛
- تغذیه زندانیان (ماده ۲۰)؛
- ورزش و تفریحات سالم (ماده ۲۱)؛
- خدمات پزشکی و درمانی (مواد ۲۲ تا ۲۶)؛
- تدابیر انضباطی (مواد ۲۷ تا ۳۲)؛

- منع شکنجه (مواد ۳۳ و ۴۳)؛
 - حق شکایت زندانیان (مواد ۳۵ تا ۳۶)؛
 - ارتباط زندانی با محیط خارج از زندانی (مواد ۳۷ تا ۴۰)؛
 - مسائل مذهبی زندانیان (مواد ۴۱ تا ۴۲)؛
 - نگهداری اموال زندانیان (ماده ۴۳)؛
 - اعلام مرگ و بیماری زندانیان (ماده ۴۴)؛
 - انتقال زندانی (ماده ۴۵)؛
 - کارکنان زندان (مواد ۴۶ تا ۵۴)؛
 - بازرسی زندانها (ماده ۵۵).
- اما بخش دوم، مشتمل بر قواعدی است که فقط در مورد هر دسته از زندانیان به طور جداگانه قابل اجرا می باشد. این قسمت نیز مواد ۵۶ تا ۹۶ قطعنامه را در برمی گیرد و شامل این موارد می شود:
- اهداف موسسات زندان و وظایف مسئولین زندان (مواد ۵۵ تا ۶۴)؛
 - اصلاح و تربیت زندانیان (مواد ۶۵ تا ۶۶)؛
 - طبقه بندی زندانیان (مواد ۶۷ تا ۶۹)؛
 - امتیازات (ماده ۷۰)، کار زندانیان (مواد ۷۱ تا ۷۶)؛
 - تحصیل و تفریح زندانیان (۷۷ تا ۷۸)؛
 - روابط اجتماعی و مراقبت های بعدی (مواد ۷۹ تا ۸۳)؛
 - مقررات مربوط به مجانین و بیماران روانی (مواد ۸۴ تا ۸۵)؛
 - مقررات بازداشت (مواد ۸۶ تا ۹۵)؛
 - رژیم ویژه زندانیان حقوقی و مدیونین مالی (ماده ۹۶).

ب: اصول و سلوک کار پزشکی در حمایت از زندانیان و افراد بازداشتی

اصول موردنظر در تاریخ ۱۸ دسامبر ۱۹۸۲ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید. این قطعنامه نیز بر ضرورت رعایت نکات بهداشتی، اخلاقی و حرفه ای پزشکی در حمایت از زندانیان و افراد بازداشتی در مقابل شکنجه و سایر رفتارها و تنبیهات ظالمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز تأکید می نماید و دولت ها را موظف به رعایت آن در کلیه موسسات و نهادهای زندانبانی می سازد.

ج: حداقل قواعد استاندارد برای اقدامات غیربازداشتگاهی (قواعد توکیو)

حداقل قواعد که پس از پیشنهاد و توصیه هشتمین کنگره سازمان ملل برای پیشگیری از جرائم و رفتار با مجرمان در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ و طی قطعنامه شماره ۴۵/۱۱۰ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسیده است، حاوی مجموعه‌ای از اصول مربوط به ترویج استفاده از تدابیر غیر بازداشتی و نیز حداقل تضمین‌های لازم برای افرادی که از روش‌های جانشین زندان بهره‌مند می‌گردند، می‌باشد.

د: بیانیه اصول اساسی رفتار با زندانیان

یکی از مهم‌ترین قواعد بین‌المللی در این زمینه اصول اساسی رفتار با زندانیان در تاریخ ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ میلادی توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب و اعلام شد. اهم این اصول به شرح زیر می‌باشد؛

۱. رفتار با تمامی زندانیان توأم با احترام مقتضی به حیثیت ذاتی و ارزش آن‌ها به عنوان افراد بشر خواهد بود؛
۲. هیچ‌گونه تبعیضی براساس نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقاید سیاسی و غیره ریشه‌های ملی و اجتماعی، اموال، تولد و سایر وضعیت‌ها وجود نخواهد داشت؛
۳. احترام به عقاید مذهبی و فرهنگی گروهی که زندانیان بدان تعلق دارند در مواردی که شرایط محلی مقرر نماید مطلوب است؛
۴. مسئولیت زندان‌ها برای نگهداری زندانیان و حمایت از جامعه در مقابل جرایم با رعایت اهداف اجتماعی دیگر هر دولت و مسئولیت‌های اساسی آن برای ترویج رفاه و توسعه همه افراد جامعه به اجرا گذاشته شود؛
۵. کلیه زندانیان از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی مندرج در پیمان‌ها و مقررات بین‌المللی حقوق بشر برخوردار خواهند بود؛
۶. کلیه زندانیان باید حق شرکت در فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی که هدفش توسعه کامل شخصیت انسان است داشته باشد؛

۷. تلاش‌هایی برای الغای حبس انفرادی به عنوان مجازات یا محدودیت استفاده از آن باید صورت بگیرد؛

۸. شرایط بایستی به نحوی ایجاد شود که زندانیان بتوانند کار معنی داری انجام دهند که باعث تسهیل ادغام آنها در بازار کار کشور و ایجاد امکان کمک به تامین مالی خودشان و خانواده آنها شود؛

۹. زندانیان باید به خدمات بهداشتی که در مملکت وجود دارد بدون تبعیض به خاطر وضعیت حقوقی خود دسترسی داشته باشند؛

۱۰. با مشارکت و کمک جامعه و موسسات اجتماعی و با عنایت به منافع قربانیان، شرایط مساعدی برای ادغام زندانیان سابق در جامعه با بهترین حالات باید ایجاد شود (محمدنژاد، ۱۳۸۸: ۳۳).

ه: اصول بنیادین حقوق زندانیان

۱. زندان‌ها بایستی محیط‌های سازمان‌دهی شده‌ای به منظور تضمین حیات، بهداشت و حیثیت افراد محبوس باشند؛

۲. زندانی‌ها در ایام محکومیت نباید مورد تبعیض قرار بگیرند؛

۳. هنگامی که دادگاهی فرد مجرم را به تحمل زندان محکوم می نماید در واقع حد اکثر کیفر را برای وی معین کرده است و لذا شرایط و زندان نباید دربرگیرنده تنبیهات اضافی باشد؛

۴. فعالیت‌های سازمان‌دهی شده در داخل زندان باید به گونه‌ای باشد که زندانیان را آماده ورود به اجتماع بعد از خاتمه محکومیت کند.

۵. بنابراین مقررات و نظام‌های حاکم بر زندان‌ها نباید آزادی زندانیان، تماس آن‌ها با محیط بیرون و امکان شکوفایی فردی آنان را بیش از حد مقرر محدود نماید. برعکس مقررات و نظام‌های حاکم بر زندان‌ها باید طوری باشد که امکان جذب مجدد فرد زندانی در جامعه، پس از آزادی او را فراهم آورد. زندان‌ها باید برای زندانیان، ماموران زندان و برای کل جامعه محیطی امن باشند.

و: مقررات رفتار با زندانیان

با توجه به اسناد و مقررات بین المللی مختلف و به ویژه قطعنامه ۱۷۳/۴۳ مجمع عمومی سازمان ملل متحد مصوب ۹ دسامبر ۱۹۸۸ میلادی می توان فهرست‌وار به اهم اصول و مقررات حد اقل برای رفتار با زندانیان با امعان نظر به موازین حقوق بشری به شرح و عبارت زیر اشاره کرد؛

۱. شیوه رفتار با زندانیان باید انسانی و با حفظ احترام به کرامت ذاتی فرد انسان باشد؛
۲. زندان باید فقط بر طبق ضوابط قانون و توسط مقامات رسمی دارای صلاحیت انجام شود؛
۳. هیچ یک از حقوق بشری افراد زندان که در مقررات قانونی تصریح شده بایستی محدود یا کاسته شود؛
۴. هرگونه زندان و همه اقداماتی که بر حقوق بشر یک فرد در زندان تاثیر دارد بایستی به دستور یک مقام قضایی باشد؛
۵. حقوق زندانیان بدون هرگونه تبعیضی بایستی شامل حال همه شود؛
۶. هیچ فردی در زندان نباید شکنجه شود و یا مورد رفتار بیرحمانه و غیر انسانی یا توهین آمیز قرار گیرد؛
۷. دولت‌ها باید جلوی اعمال مخالف موازین و مقررات حد اقل و نقض رعایت حقوق بشر را بگیرند؛
۸. هر فردی در آغاز زندان یا بلافاصله پس از آن توسط مقامات مسئول اطلاعات درباره حقوق خود و چگونگی استفاده از این حقوق را دریافت دارد؛
۹. به جز موارد استثنایی فرد زندانی نباید از ارتباط با دنیای خارج و خانواده و وکیل خود بیش از چند روز محروم باشد؛
۱۰. فرد زندانی حق دارد از محل نگهداری خود یا انتقال خود به زندان دیگر خانواده یا دیگر افراد مناسب خود را مطلع سازد؛
۱۱. زندانی خارجی حق داشتن مترجم را دارد و حق دارد تا به مسئولین کنسولی یا سفارت خود اطلاع دهد و ملاقاتشان کند؛
۱۲. فرد زندانی حق تماس و مشاوره با وکیل قانونی خود را دارا باشد؛
۱۳. فرد زندانی حق ملاقات و مکاتبه با اعضای خانواده‌اش را داشته باشد؛
۱۴. هیچ فرد زندانی حق با رضایت خود نباید مورد آزمایش‌های پزشکی یا عملی که به سلامت وی آسیب می‌زند قرار بگیرد؛
۱۵. یک معاینه پزشکی مناسب باید در اسرع وقت پس از پذیرش در زندان از وی بعمل آید؛

۱۶. فرد زندانی باید حق کسب اطلاعات مناسب فرهنگی و آموزشی را در اختیار داشته باشد؛
۱۷. مکان زندان بایستی مورد بازرسی و نظارت مرتب قرار گیرد؛
۱۸. در صورت فوت زندانی امکان تحقیق درباره علت مرگ بایستی فراهم وجود داشته باشد؛
۱۹. مسئولان زندان هرگونه نقض مقررات حد اقل زندانیان را باید به مافوق خود گزارش نمایند؛
۲۰. زندانی بایستی مطابق حکم دادگاه صالحه محکوم شده باشد و از علت زندانی شدن خود مطلع شده باشد.

ز: قواعد و مقررات دیگر

- با توجه به حجم وسیع دستاوردهای حقوق بشری نیز با امعان نظر به تاریخ اسناد و اعلامیه‌های حقوق بشری به اهم این دستاوردها فهرست‌وار اشاره می‌شود (محمد نژاد، ۱۳۸۸: ۹۴).
۱. هیچ انسان آزاد نباید دستگیر، زندانی و یا از تملکش محروم و یا محکوم، تبعید و به هر صورتی بی‌خانمان شود، مگر به حکم قانون؛ اهمیت این عمل ایجاد تعهد و التزام دستگاه حاکمیت به حق و قانون است؛
 ۲. تمام انسان‌ها به طور طبیعی یکسان و آزادند و غیر وابسته و از حقوق ذاتی و فطری برخوردار، نسل‌های آینده را نمی‌توان از این حقوق به کمک توافق نامه‌ها و قراردادهای محروم کرد اعم از محرومیت از لذت زندگی و آزادی، محرومیت از امکانات برای کسب مالکیت و دستیابی به سعادت و امنیت؛
 ۳. حقوق قانونی شهروندان در صورت اعلام جرم و دعوای حقوقی تضمین می‌شود و قضاوت بر عهده قانون است؛
 ۴. مصونیت در برابر دستگیری بدون حکم قانون و تفتیش منازل، حق آزادی مطبوعات از جمله حقوق شهروندی محسوب می‌شود؛
 ۵. انسان‌ها از لحظه تولد آزادند و آزاد می‌مانند و در حقوق‌شان مساوی و برابرند و تفاوت‌های اجتماعی فقط در حالتی قابل درک هستند که منافع عمومی در آن نهفته باشد؛
 ۶. هیچ انسانی را نمی‌توان به هیچ صورت تعقیب، دستگیر یا زندانی کرد، مگر در مواردی که به حکم قانون باشد و به نحوی که قانون تعیین کرده است؛
 ۷. آزادی فکر و آزادی عقیده یکی از گوه‌رمندترین حقوق انسانی است؛

۸ از آن جایی که مالکیت یک حق خدشه‌ناپذیر و مقدس است، نمی‌توان از هیچ کس سلب مالکیت کرد، مگر در مواقع ضروری به نفع عموم مشروط بر این که سلب مالکیت عادلانه باشد.

واکاوی حقوق زندانیان جرایم امنیتی در اعلامیه جهانی حقوق بشر

سازمان ملل متحد از زمان تاسیس در ۱۹۴۵ میلادی بر تدوین حقوق بشری ضمن تلاش شگرف به منظور سوق رهنمودهای اخلاقی به سوی قوانین الزام‌آور حقوقی ناظر بوده است. به ویژه اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب سال ۱۹۴۸ میلادی همچنان راهنمای سازمان ملل با زبان ساده و اهداف روشن خود بوده است. این اعلامیه جهانی که بیانگر صریح تلاش جهانی برای حیثیت بشری و آزادی انسانی است، به‌طور روزافزونی بنیان بوجود آمدن مجموعه منسجمی از معیارها و قوانین حقوق بشری به شمار می‌رود. تمرکز بیشتر روی حقوق بشر به نوبه خود دارای تاثیر مستقیمی بر کلیه جنبه‌های فعالیت سازمان ملل متحد در موارد متعددی، مانند نقش و حقوق زنان بوده و موجب اتخاذ اقداماتی در زمینه‌هایی مهم گردیده است. پنجاه سال پیش مجمع عمومی سازمان ملل متحد اعلامیه جهانی حقوق بشر را به عنوان دیواری در مقابل اختناق و تبعیض تصویب کرد. اعلامیه مزبور به دنبال یک جنگ ویرانگر جهانی که شاهد بروز وحشیانه‌ترین جنایات تاریخ بشری بود، به منزله اولین سندی محسوب می‌شد که حقوق و آزادی‌های افراد را با چنین تفصیلی معین می‌کرد. همچنین این اعلامیه گویای اولین شناسایی بین‌المللی این نکته بود که حقوق بشر و آزادی‌های اساسی شامل همه افراد و در همه جا می‌شود (محمدنژاد، ۱۳۸۸: ۳۰).

در این مفهوم اعلامیه جهانی حقوق بشر دست‌آوردی عظیم در تاریخ جهان محسوب می‌شد. این اعلامیه بیان مشترک آرمان‌های عمومی یعنی آرزوی همگان برای جهانی عادلانه‌تر و منصفانه‌تر است. اعلامیه جهانی حقوق بشر به عنوان پایه حقوق بشر بین‌المللی الگویی جهت معاهدات و اعلامیه‌های متعدد بین‌المللی بوده و در قوانین اساسی و قوانین جاری بسیاری از کشورها ادغام شده است. این اعلامیه منبع الهام بیش از ۶۰ سند بین‌المللی حقوق بشری بوده که روی هم نظام جامعی از معاهدات الزام‌آور حقوقی را جهت ترویج و حمایت از حقوق بشر تشکیل می‌دهند. تمام انسان‌ها بدون توجه به شرایط زندگی آن‌ها از حقوق بنیادین برخوردارند و هیچ توجیه قانونی نمی‌تواند آنها را از این حقوق محروم کند. افراد بازداشت شده و یا زندانی بدین دلیل

حق آزادی خود را از دست داده‌اند که متهم به عدم رعایت قانون شده‌اند. اگر آنها به طور غیر قانونی زندانی شوند تمامی حقوق آنها از جمله حق آزادی باید حفظ گردد. البته برخی حقوق نیز ممکن است در نتیجه زندانی شدن فرد محدود شود مثلاً حق برخورداری از بعضی آزادی‌های فردی، حق زندگی خصوصی، آزادی جابه‌جایی، آزادی اجتماعات اما مهم ترین موضوع این است که آیا سلب آزادی زندانی می‌تواند به طرز اجتناب‌ناپذیری به سلب دیگر حقوق اساسی او بینجامد یا خیر؟ و به تا چه حد؟ ایجاد شرایط یک زندگی عادی در زندان غیر ممکن است و لکن تمامی تمهیدات برای نزدیک شدن به چنین شرایطی باید به کار بسته شود. جهت حفظ حقوق افراد زندانی لازم است که درهای زندان و دیگر مراکز و تاسیسات کیفری سالب آزادی به روی بازسان مستقل باز شد و زندانی‌ها هم نباید از امکان برقراری ارتباط با جهان بیرون محروم گردند (محمدنژاد، ۱۳۸۸: ۳۲).

مطابقت اصول اعلامیه حقوق جهانی بشر با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در راستای مطابقت برخی از اصول اعلامیه جهانی حقوق بشر با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران شش ماده از این اعلامیه به صورت مختصر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ماده ۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر

احدی را نمی‌توان تحت شکنجه یا مجازات یا رفتاری قرار داد که ظالمان یا برخلاف انسانیت و شئون بشری یا موهن باشد.

قانون اساسی

اصل سی و هشتم: هرگونه شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع ممنوع است. اجبار شخص به شهادت، اقرار یا سوگند مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است (زرین دست، ۱۳۷۷: ۱۴۵).

ماده ۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر

احدی نمی‌تواند خودسرانه توقیف، حبس یا تبعید بشود.

قانون اساسی

اصل سی و دوم: هیچ کس را نمی‌توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می‌کند. در صورت بازداشت، موضوع اتهام باید با ذکر دلایل بلافاصله کتاب به متهم ابلاغ و تفهیم

شود و حد اکثر ظرف مدت ۲۴ ساعت پروندهء مقدماتی به مراجع صالحه قضائی ارسال و مقدمات محاکمه در اسرع وقت فراهم گردد. متخلف از این اصل طبق قانون مجازات می شود (همان: ۱۴۶).

ماده ۱۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس حق دارد که از آزادی فکر، وجدان و مذهب بهره مند شود. این حق متضمن آزادی تغییر مذهب یا عقیده و همچنین متضمن آزادی اظهار عقیده و ایمان می باشد و نیز شامل تصمیمات مذهبی و اجرای مراسم دینی است. هرکس می تواند از این حقوق منفردا یا جمعا به طور خصوصی یا به طور عمومی برخوردار باشد.

قانون اساسی

اصل دوازدهم: دین رسمی ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی عشری است و این اصل الی الابد غیر قابل تغییر است و مذاهب دیگر اسلامی اعم از حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی دارای احترام کامل می باشند و پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی، طبق فقه خودشان آزادند و در تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصیه (ازدواج، طلاق، ارث و وصیت) و دعاوی مربوط به آن در دادگاه ها رسمیت دارند و در هر منطقه ای که پیروان هریک از این مذاهب اکثریت داشته باشند، مقررات محلی در رشد و اختیارات شوراها برطبق آن مذهب خواهد بود، با حفظ حقوق پیروان سایر مذاهب.

اصل سیزدهم: ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی تنها اقلیت دینی شناخته می شوند که در حدود قانون در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصیه و تعلیمات دینی برطبق آیین خود عمل می کنند.

اصل بیست و سوم: تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ کس را نمی توان به صرف داشتن عقیده ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد (همان: ۱۴۷).

ماده ۲۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس به عنوان عضو اجتماع حق دارد و مجاز است به وسیله مساعی ملی و همکاری بین المللی، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را که لازمه مقام و نمود آزادانه شخصیت اوست، با رعایت تشکیلات و منابع هر کشور به دست آورد.

قانون اساسی: اشاره مستقیم نشده است. نتیجه مطابقت با ماده ۲۲: در رابطه با دو موضوع موردنظر ماده ۲۲ در قانون اساسی به صورت مستقیم به موضوع پرداخته نشده است، بلکه می توان آنچه که در ماده ۲۲ مدنظر است را در چند اصول پیدا کرد (همان: ۱۴۸).

ماده ۲۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱. هرکس حق دارد کار کند، کار خود را آزادانه انتخاب نماید، شرایط منصفانه و رضایت بخشی برای کار خواستار باشد و در مقابل بیکاری مورد حمایت قرار گیرد.
۲. همه حق دارند که بدون هیچ تبعیضی در مقابل کار مساوی، اجرت مساوی دریافت دارند.
۳. هرکس که کار می کند به مزد منصفانه و رضایت بخشی ذی حق می شود که زندگی او و خانواده اش را موافق شئون انسانی تأمین کند و آن را در صورت لزوم با هر نوع وسایل دیگر حمایت اجتماعی، تکمیل نماید.
۴. هرکس حق دارد که برای دفاع از منافع خود با دیگران اتحادیه تشکیل دهد و در اتحادیه ها نیز شرکت نماید.

قانون اساسی

اصل بیست و هشتم: هرکس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید.

بند ۴ اصل چهل و سوم: رعایت آزادی انتخاب شغل و عدم اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره کشی از کار دیگری.

نتیجه مطابقت با ماده ۲۳

ماده ۲۳ به دو موضوع پرداخته است که عبارتند از:

۱. اشتغال و انتخاب آزادانه نوع آن و دریافت اجرت مساوی در مقابل کار مساوی.
 ۲. تشکیل اتحادیه ها و مجامع صنفی.
- در قانون اساسی جمهوری اسلامی فقط به مورد اول توجه شده و موضوع دوم از قلم افتاده است (همان: ۱۴۸).

ماده ۲۴ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس حق استراحت و فراغت و تفریح دارد و به خصوص به محدودیت معقول ساعات کار و مرخصی‌های ادواری، با اخذ حقوق ذی حق می‌باشد.

قانون اساسی: مورد اشاره قرار نگرفته است (همان: ۱۴۹).

رویکرد حقوق بشری ایران به حقوق زندانیان جرایم امنیتی

رویکرد نظام جمهوری اسلامی ایران در مقوله حقوق بشر از حیث مبانی مقید به منابع اسلامی است. جمهوری اسلامی چه به عنوان کلیت کشور و چه از دیدگاه یک نظام سیاسی پس از انقلاب اسلامی برخی از تعهدات بین المللی در زمینه حقوق بشر را از گذشته به ارث برده است که مهم ترین آن ها اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق های حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. در تصویب مقررات داخلی اعم از قانون اساسی و قوانین عادی نیز به آموزه های حقوق بشری توجه داشته که به عنوان مثال به موضع حقوق بشری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و آیین نامه مصوب ۱۳۸۵ ناظر بر اداره ی بازداشتگاه های امنیتی اشاره می نماید.

الف: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در جمهوری اسلامی ایران اصل بنیادین پیشبرد حقوق بشر یعنی حاکمیت قانون به رسمیت شناخته شده و در قانون اساسی ابعاد این اصل معین شده است؛ اصل ۵۸ اعلام نموده که اعمال قوه مقننه (کلیه قانونگذاری ها) از طریق مجلس شورای اسلامی خواهد بود. در اصل ۹۱ برای اجرای اصل ۴ قانون اساسی از حیث تشخیص عدم مغایرت مصوبات مجلس با احکام اسلام و قانون اساسی، شورای نگهبان پیش بینی شده است و در امر قضا نیز به موجب اصل ۳۶ اعلام گردیده که حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد و در امور اجرایی نیز چارچوب های قانونی آن پیش بطینی شده است و راهکارهایی مانند دیوان عدالت اداری یا نظارت مجلس بر مصوبات قوه مجریه در نظر گرفته شده است.

در حقوق ایران جهت تضمین اجرای حقوق بشر از یک سو تمهیدات قانونی وجود دارد و از طرف دیگر سازمان ها و دستگاه هایی پیش بینی شده است که به طور خلاصه به شرح زیر است:

۱. اصل برائت: یکی از اصول مسلم در دادرسی‌ها اصل برائت است یعنی باید اصل را بر بی‌گناهی افراد گذاشت تا اینکه با رسیدگی عادلانه جرم کسی در یک مرجع صالح قانونی ثابت شود. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر رعایت این اصل تاکید دارد. اصل ۳۷ مقرر می‌دارد اصل، برائت است و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی‌شود مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد. اصل برائت در کلیه امور جزایی و دعوای حقوقی و مدنی جاری است. ماده ۳۵۶ قانون آیین دادرسی مدنی می‌گوید؛ اصل برائت است. بنابراین اگر کسی مدعی حق یا دینی بر دیگری باشد باید آن را اثبات کند والا مطابق این اصل حکم به برائت مدعی علیه خواهد شد.
۲. عطف به ما سبق نشدن قانون: قاعده قبح عقاب بلا بیان اقتضاء دارد که در امور کیفری قانون اثرش به گذشته برنمی‌گردد و بر اعمال قبل از تصویب قانون سرایت نمی‌کند. اصل ۱۶۹ قانون اساسی اشعار می‌دارد که هیچ فعل یا ترک فعلی به استناد قانونی که بعد از آن وضع شده است، جرم محسوب نمی‌شود.
۳. ممنوعیت بازداشت خود سرانه: تعقیب و بازداشت افراد باید بر مبنای قانون و با مجوز قانونی باشد. اصل ۳۲ قانون اساسی دستگیری را با حکم و ترتیب قانون مقرر داشته و حد اکثر مدت ۲۴ ساعت مهلت جهت تشکیل پرونده و ارجاع به مراجع صالح قضایی داده است.
۴. ممنوعیت شکنجه: اصل ۳۸ قانون اساسی هرگونه شکنجه برای گرفتن اقرار را ممنوع اعلام کرده است و متخلف از این اصل مطابق قانون تعزیرات مجازات می‌شود.
۵. حق استفاده از وکیل: اصل ۳۵ قانون اساسی بر این امر تاکید دارد.
۶. علنی بودن دادرسی: اصول ۱۶۵ و ۶۸ قانون اساسی بر این نکته تاکید و اشاره صریح دارد. هم چنین علاوه بر دادگاه‌های دادگستری کمیسیون اصل ۹۰ مجلس شورای اسلامی، دیوان عدالت اداری و سازمان بازرسی کل کشور برای رسیدگی به تظلمات و شکایات مردم و رسیدگی به آنها و نظارت بر حسن اجرای قانون و جلوگیری از نقض حقوق در نظر گرفته شده‌اند (محمدنژاد، ۱۳۸۸: ۳۳).

ب: قوانین عادی

قانون گذار در سال ۱۳۷۵ با تصویب کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی با عنوان «تغزیرات و مجازات های بازدارنده» که قسمت اول آن اختصاص یافته به جرایم ضد امنیت داخلی و خارجی کشور گامی جدی به سوی مشخص شدن عناوین جرایم امنیتی و هم چنین تشخیص آسان تر مجرمان امنیتی از سایر مجرمان برداشت. در این بخش که مشتمل است بر ۱۵ ماده و دو تبصره می توان عناوین مد نظر مقنن را در چند بند تقسیم بندی کرد:

۱. اداره یا تشکیل هر نوع دسته و... به قصد برهم زدن امنیت کشور؛
۲. عضویت در گروه های معاند نظام؛
۳. تبلیغ بر علیه نظام و یا بر له گروه های معاند؛
۴. جاسوسی؛
۵. تحریک افراد نظامی به فرار یا عصیان و...؛
۶. جمع آوری اطلاعات طبقه بندی شده و ارائه آن به دیگران به قصد برهم زدن امنیت کشور؛
۷. تخلیه اطلاعاتی مامورین دولتی در اثر بی مبالاتی؛
۸. همکاری با دول یا گروه متخاصم علیه نظام؛
۹. مخفی نمودن جاسوسان دشمن؛
۱۰. تهدید یا ادعا به بمب گذاری در وسایل نقلیه؛
۱۱. تحریک مردم به جنگ یا غارت.

از نظر مرجع صالح به رسیدگی نسبت به این جرایم و مرتکبان آن ها، بعد از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ و احساس نیاز به تشکیل دادگاهی خاص در جهت رسیدگی به این جرایم، دادگاه انقلاب وارد سیستم قضایی کشور شد که طبق ماده ۳۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۳ حیطه صلاحیت آن رسیدگی به جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی، محاربه و افساد فی الارض و ... می باشد.

ج: آیین نامه نحوه اداره بازداشتگاه های امنیتی

بازداشتگاه امنیتی از دید بند الف ماده ۱ آیین نامه، محل نگهداری متهمانی است که به لحاظ حساسیت های امنیتی و نظامی و با قرار کتبی مقام های صلاحیت دار قضایی تا اتخاذ تصمیم

نهایی به آن جا معرفی می شوند و تحت نظر سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور که در این آئین نامه به اختصار «سازمان» نامیده می شود اداره خواهد شد و مطابق تبصره همین ماده بازداشتگاه های امنیتی صرفاً اختصاص به متهمان جرائم امنیتی داشته و واحدهای قضایی موظف هستند از اعزام سایر متهمین و محکومین به این بازداشتگاه ها خودداری نمایند. در بند ب این ماده در تعریف مراکز امنیتی گفته شده است که ، سازمان ها و نهادهایی هستند که حسب قانون وظایف خاصی در جهت تأمین امنیت کشور بر عهده دارند و شامل وزارت اطلاعات، اطلاعات سپاه پاسداران، اطلاعات نیروی انتظامی و سازمان های حفاظت و اطلاعات نیروهای مسلح می باشد. در کل، این ماده صرفاً بیانگر تعریف بازداشتگاه های امنیتی از منظر قانون و نحوه ارجاع متهم جهت تحت نظر قرار گرفتن تا زمان اتخاذ تصمیم نهایی است بدلیل حساسیت جرایم اینگونه متهمان از لحاظ امنیتی بایستی وضعیت بازداشت ایشان با صدور قرار کتبی از طرف مرجع صالح و زیر نظر سازمان زندانها انجام گیرد. همچنین یکی از ویژگی های مثبت این ماده احصا مراکز دخیل در تأمین امنیت کشور است و عدم تجمع این زندانیان با زندانی های عادی است. مطابق اصول آیین دادرسی کیفری مبنی بر نظارت مسئولانه مقامات قضایی در حوزه فعالیت ایشان در مسائل جاری ماده ۲ مقرر کرده است که علاوه بر قاضی رسیدگی کننده به پرونده، دادستان یا نماینده وی مکلفند حداقل هر پانزده روز یکبار از بازداشتگاه های مذکور بازدید بعمل آورده و گزارش آن را به رئیس قوه قضائیه اعلام نمایند (کریم زاده، ۱۳۷۶ : ۲۳۹).

پس ویژگی مثبت دیگر تکلیف قانونی برخی مقامات صالحه در بازدید از این بازداشتگاه ها است که خود می تواند در نحوه اداره هرچه بهتر و رعایت حقوق متهمین موثر باشد. در ماده ۳ این لایحه آمده است که زندان مرکزی هر استان، یک بازداشتگاه امنیتی با رعایت طبقه بندی متهمان از حیث وابستگی به مراکز امنیتی و لحاظ شرایط خاص نگهداری متهمان موصوف ایجاد خواهد شد. و در تبصره ۱ ذکر شده است که چنانچه بعلت کمبود فضای فیزیکی در زندان مرکزی و یا در صورت عدم وجود شرایط مناسب، امکان ایجاد بازداشتگاه در زندان مرکزی فراهم نباشد، مراکز امنیتی ذیربط مکلفند حسب مورد نسبت به در اختیار گذاردن مکان مناسب که مورد تأیید سازمان باشد اقدام نمایند. و در مقابل، در تبصره ۲ نیز اشاره شده است که در

صورت نیاز به ایجاد بازداشتگاه های دیگر در غیر مرکز استان، به درخواست بالاترین مقام مرکز امنیتی ذیربط و موافقت ریاست قوه قضائیه، سازمان نسبت به ایجاد بازداشتگاه مورد نظر اقدام خواهد نمود. در این صورت مکان مورد نظر توسط مرجع درخواست کننده تامین و در اختیار سازمان قرار خواهد گرفت. به علت حساسیت مکانی این محیط و خاص بودن متهمان بازداشت شده ذهیت قانونگذار بر این بوده است که مسوولین بازداشتگاه ها بایستی پس از تایید صلاحیت امنیتی و داشتن شرایط لازم از میان پرسنل رسمی سازمان از سوی رئیس سازمان منصوب گردند. در مورد نحوه انتخاب کارکنان بازداشتگاه های مورد نظر از میان پرسنل واجد شرایط سازمان انتخاب و پس از تایید صلاحیت مراکز امنیتی که در این آیین نامه مشخص گردیده است، بکارگیری خواهند شد و یا از مراکز امنیتی مربوط به سازمان منتقل یا مامور به خدمت می شوند. نحوه اداره این بازداشتگاه ها که به صورت صریح بر روی ماده بر اساس استاندارد های نگهداری است به نظر می رسد این قواعد همان استاندارد های مورد توجه در بحث های حقوق بشری باشد زیرا در تبصره ماده رعایت حقوق شهروندی زندانیان مورد تاکید قرار گرفته است و با عنایت به لفظ سایر ضوابط مربوط این تفکر به ذهن تداعی میکند که مسوولین امر از لحاظ تمامی شرایط و استاندارد های موجود داخلی و بین المللی در صدد رعایت حقوق متهمین باشند. هم چنان که استانداردهای نگهداری، نحوه مدیریت و ارائه خدمات در بازداشتگاه های مذکور، برابر آئین نامه اجرایی سازمان بوده و بخشنامه های صادره از سوی رئیس سازمان در موارد فوق برای بازداشتگاه های مزبور لازم الرعایه می باشد و در مورد وضعیت حقوق شهروندی متهمان نیز شارع محترم مسوولان و کارکنان بازداشتگاه ها را ملزم به رعایت حقوق شهروندی متهمان برابر قانون حفظ حقوق شهروندی و سایر ضوابط مربوط کرده است. یکی از وظایف مهم مسوولین بازداشتگاه ها ارائه آمار اسمی متهمین خود به صورت ماهانه و به صورت محرمانه که مستقیماً به رئیس سازمان اعلام می گردد که در جهت مشخص بودن آمار زندانیان و ارائه آنها به نهادهای مسئول داخلی و گاه بین المللی می باشد. ایجاد، راه اندازی و اداره کلیه بازداشتگاه های امنیتی مستلزم رعایت مفاد این آئین نامه بوده و محاکم و مراجع قضایی بایستی از معرفی متهمین به مراکز خارج از نظارت و مدیریت سازمان خودداری نمایند زیرا وضعیت خاص این متهمین که موجب می شود

افراد آموزش دیده و مراکز معینه وظیفه برخورد و نگهداری از ایشان را بر عهده بگیرند که این خود نمایانگر تلاش قانونگذار در جهت نوع برخورد با این گونه از متهمان از سایر زندانیان و متهمان است. مقررات و اسناد بین المللی راجع به زندان و زندانی به ویژه قواعد و معیارهای حداقل حقوق و امتیازات زندانیان به صورت ضمنی و مطلوب در این آیین نامه رعایت شده است. همان گونه که می دانیم هدف اصلی قواعد حداقل ها ارائه اصول و قواعد یک نظام مطلوب حبس و بهترین شیوه برخورد با زندانیان می باشد. از لحاظ کلی مهم ترین حقوق و امتیازات زندانیان و محکومان به حبس از لحاظ رعایت موازین و مقررات بین المللی و اصول کلی حقوق بشر در مواد مختلف این آیین نامه آمده است. هم چنین یکی از مهم ترین موضوعات حقوق بشری یعنی مراعات مسایل مربوط به حقوق شهروندی زندانیان در آیین نامه به دقت و به صورت مطلوب مدنظر قرار گرفته است.

نتیجه گیری

حقوق بنیادین بشر هیچ گونه حد و مرزی مانند زندان نمی شناسد و به هیچ عنوان این حقوق تعطیل بردار نیست، از این رو تحمیل کیفر سالب آزادی بر هر شخص، وی را از حقوق اساسی که متعلق به نوع بشر است محروم نمی کند و به عبارت دیگر، سلب آزادی نافذ حقوق بنیادی بشر نیست، بنابراین این حقوق شامل تمامی افراد زندانی و بازداشت شدگان نیز می باشد. عدم رعایت حقوق مادی و معنوی زندانیان در درون یک محیط بسته همانند زندان، می تواند آسیب های جبران ناپذیری به فرد زندانی و یا حتی مسئولان زندان وارد کند. بدین سان که فرد زندانی همواره در تنگنای روحی و جسمی قرار می گیرد و مسئولان زندان نیز از لحاظ روحی و رفتار اجتماعی امکان دارد تحت تاثیر قرار گیرند. مهم ترین حقوق زندانیان جرایم امنیتی که اسناد بین المللی حقوق بشری انتظار دارند زندان ها و بازداشتگاه ها به خصوص بازداشتگاه های امنیتی که مورد تاکید این مقاله بوده، مورد توجه قرار دهند عبارتند از:

- حق زندگی و برخورداری از احترام به حیثیت فردی؛
- حق محفوظ ماندن از اعمال شکنجه و سوء رفتار؛
- محفوظ ماندن از اعمال شکنجه و سوء رفتار؛
- حق برخورداری از بهداشت؛

- حق احترام به شأن انسانی؛
 - حق برخورداری از اجرای عادلانه قانون؛
 - حق برکنار بودن از هر نوع تبعیض؛
 - حق بر حذر بودن از بردگی؛
 - حق آزادی اندیشه؛
 - حق آزادی وجدان؛
 - حق آزادی مذهب حق احترام به زندگی خانوادگی؛
 - حق شکوفایی فردی.
- کما این که در اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ میلادی در موارد ذیل به رسمیت شناختن حقوق زندانیان نیز اشاره شده است:
- ممنوعیت توقیف و بازداشت یا تبعید خودسرانه؛
 - ممنوعیت اعمال هر نوع شکنجه و رفتار خشن غیرانسانی و تحقیرکننده؛
 - برخورداری از حقوقی مانند حق تامین اجتماعی، حق کار و بهره‌وری از دستمزد مساوی؛
 - حق آزادی عقیده، بیان، مذهب و تغییر مذهب؛
 - حق آموزش و پرورش؛
 - حق استراحت و تفریح و محدودیت کار.
- با دقت نظر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اصول ذکر شده در مطالب قبلی و مقررات جدید التصویب در ایران و به ویژه آیین نامه اداره بازداشتگاه های امنیتی به صراحت می توان گفت که برخی ویژگی ها در این آیین نامه موجب شده که به نظر نگارندگان با توجه به آموزه های حقوق بشری مطلوب تلقی شود. هرچند که نمی توان منکر برخی کاستی ها و فاصله های آن از استاندارد های جهانی گردید. ولی با دقت نظر در این آیین نامه جایی که اصرار قانون گذار بر قانونی بودن اعزام متهم به بازداشتگاه، احصاء جرایم خاص، تحت نظر گرفتن این محیط توسط سازمانی خاص، بازرسی مداوم و منظم توسط افراد ذی صلاح و ارائه گزارش، جدا کردن زندانیان امنیتی از زندانیان عادی، احصاء مراکز دخیل در امور امنیتی، تکلیف به رعایت حقوق

شهروندی زندانیان و... خود نشانگر تلاش قانونگذار در جهت رسیدن به درجه مطلوب تر در این موضوع است. امید است در اصلاحیه های بعدی مقررات و آیین نامه های مربوطه، به نحو مطلوب تر و بیش تر نیز به آموزه های حقوق بشری ناظر بر حقوق زندانیان جرایم امنیتی توجه گردد

منابع

۱. آیین نامه ی اجرایی بازداشتگاه های موقت مصوب ۱۳۸۵.
۲. آیین نامه ی اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۴.
۳. آیین نامه ی اجرایی نحوه ی تأسیس واحد های حمایت از حقوق شهروندی زندانیان مصوب ۱۳۸۵.
۴. آیین نامه ی قانون و مقررات اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمین و تربیتی کشور مصوب ۱۳۷۲.
۵. اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸.
۶. زرین دست، جواد، (۱۳۷۷)، بررسی تطبیقی قوانین اساسی قبل و بعد از انقلاب اسلامی با اعلامیه حقوق بشر: هم سنجی دو قانون اساسی با یک اعلامیه جهانی، مجله مجلس و راهبرد، شماره ۲۶.
۷. عمید، حسن، (۱۳۶۲) فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ بیست و دوم.
۸. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸.
۹. کاویانی، م (بی تا)، بازداشت متهم در بازداشتگاه به جای معرفی زندان، تعالی حقوق، شماره ۱۳ و ۱۴: ۳۳۵-۳۷۱.
۱۰. کرامت، قاسم؛ جعفریان، علی محمد، (۱۳۹۲)، وضعیت رعایت حقوق متهمین در بازداشتگاه های امنیتی، فصلنامه پژوهش های حفاظتی امنیتی دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)، سال دوم، شماره ی ۲: ۷۵-۵۳.
۱۱. کرامت، ق (۱۳۹۰)، بازداشت و بازداشتگاه از نگاه قوانین و مقررات، تهران، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
۱۲. کریم زاده، (۱۳۷۶)، نظارت انتظامی در نظام قضایی، انتشارات موسسه آیدا، چاپ نخست: ۲۳۹.
۱۳. کنوانسیون بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ م سازمان ملل متحد.
۱۴. ماسوری، ح (بی تا)، مجله اصلاح و تربیت، سال یازدهم، شماره ۱۳۷.
۱۵. مجموعه اصول برای حمایت همه افراد در هرگونه بازداشت یا زندان مصوب ۱۹۸۸ م. سازمان ملل متحد.
۱۶. محمدنژاد، پرویز، (۱۳۸۸)، حقوق بشر و زندان، مجله اصلاح و تربیت، شماره ۹۴.

